

OBCIĄŻENIE PRACAMI DOMOWYMI DZIECI W RODZINACH WIEJSKICH

STANISŁAW LACHOWSKI

ABSTRACT. Stanisław Lachowski, *Obciążenie pracami domowymi dzieci w rodzinach wiejskich* (Housework load in children in rural families). *Młodzież a rodzina. Roczniki Socjologii Rodziny*, XIX, Poznań 2008-2009. Adam Mickiewicz University Press, pp. 91-108. ISBN 978-83-232-2138-8. ISSN 0867-2059. Text in Polish with a summary in English.

Stanisław Lachowski, Instytut Medyczny Wsi UMCS (Institute of Rural Medicine Maria Skłodowska-Curie University), ul. Langiewicza 6a, 20-032 Lublin, Poland.

WSTĘP

W naukach społecznych przyjmuje się, że czynności wykonywane przez dziecko w ramach funkcjonowania rodziny należy traktować jako ważny element procesu socjalizacji. Aktywność ta ma bardzo duże znaczenie zarówno z punktu widzenia teorii socjalizacji, jak i psychologii rozwojowej, której przedstawiciele postulują, by dziecko traktować jako istotę „stającą się”¹.

Proces socjalizacji zaczyna się od przekazywania dziecku umiejętności porozumiewania się (nauka mówienia), zapoznawania dziecka ze światem rzeczy związanych z rodziną (wyposażenie domu, warunki bytu materialnego) oraz przekazywania wartości kulturowych, które regulują zachowania członków rodziny². Poprzez poznawanie przedmiotów i zdobywanie umiejętności posługiwania się nimi dziecko nabywa umiejętności wykonywania pierwszych czynności samoobsługowych, takich jak jedzenie, ubieranie, sprzątanie. Niektóre z nich zalicza się do prac realizowanych w ramach funkcjonowania rodzinnego gospodarstwa domowego. Zdaniem F. Adamskiego, wdrożenie dziecka do wykonywania tych prac odbywa się

¹ J. Bacher, *Aktywność dzieci i ich samopoczucie*, [w:] *Kultura dnia codziennego i świątecznego w rodzinie*. Red. L. Dyczewski, D. Wadowski. RW KUL. Lublin 1998, s. 170.

² F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*. UJ. Kraków 2002, s. 40.

dzięki trzem mechanizmom socjalizacji rodzinnej: naśladownictwu zachowań rodziców lub opiekunów, interioryzacji systemu norm, wartości i wzorów zachowania oraz mechanizmowi kontroli społecznej³. W ten sposób dziecko przygotowuje się do pełnienia w przyszłości ról osoby dorosłej. Przygotowanie to odbywa się poprzez wyrobienie w jednostce poczucia obowiązku oraz koniecznych umiejętności.

Udział dzieci w pracach gospodarstwa domowego wyjaśnia również koncepcja rodziny jako systemu społecznego. Zdaniem L. Dyczewskiego system rodzinny oparty jest na panujących w rodzinie powiązaniach, które decydują, że rodzina jest grupą społeczną w pewnym zakresie samowystarczalną i stabilną lub dążącą do stabilności⁴. Jednym z istotnych układów systemu jest układ wspólnego działania, który wynika z procesu zaspokajania w rodzinie podstawowych potrzeb jednostkowych i grupowych. Autor ten podkreśla, że układ wspólnego działania ma swoje oparcie we wspólnocie mieszkaniowej i gospodarczej, w której uczestniczą wszyscy członkowie rodziny.

S. Kawula zauważył, że określone zachowania członków rodziny, wartości w niej kultywowane, styl życia, aspiracje składają się na specyficzny model każdej rodziny⁵. Model ten określa również strukturę i sposób funkcjonowania gospodarstwa domowego. Posiada on cechy wspólne dla pewnych kategorii rodzin, określone np. przez środowisko zamieszkania (miasto, wieś), a jednocześnie jest zróżnicowany ze względu na specyficzne cechy struktury rodziny. Oprócz nieświadomych, spontanicznych oddziaływań w ramach procesu socjalizacji, każda rodzina, posiada określony specyficzny model (ideał) wychowania dziecka. Na zróżnicowanie możliwości spełniania funkcji wychowawczej rodzin wiejskich zwracają uwagę zwłaszcza pedagodzy (np. S. Kawula⁶, K. Kutia⁷ G. Cęcelek⁸), którzy uważają, że w realizacji tej funkcji decydujące znaczenie ma przede wszystkim wykształcenie rodziców, ich postawy rodzicielskie oraz przygotowanie do pełnienia ról wychowawczych. Zróżnicowanie rodzin wiejskich pod tym

³ T. Parsons, *Struktura społeczna a osobowość*. PIW. Warszawa 1968.

⁴ L. Dyczewski, *Rodzina, społeczeństwo, państwo*. TW KUL. Lublin 1994, s. 15-19.

⁵ S. Kawula, *Rodzina jako grupa...*, op. cit., s. 8 (dokładna nota w pracy K. Kutia. *Rodzinne wartości wychowawcze podkarpackiej wsi*).

⁶ S. Kawula, *Kierunki strategii wychowania we współczesnej szkole*. Wychowanie na co dzień 1996 nr 7/8, s. 15.

⁷ K. Kutia, *Rodzinne wartości wychowawcze podkarpackiej wsi*. Olsztyn 2000, s. 36.

⁸ G. Cęcelek, *Przedmiot zainteresowań i problematyka pedagogiki pracy*, [w:] *Psychospołeczne i pedagogiczne uwarunkowania pracy*, Red. M. Czapka. Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji. Bytom 2005, s. 88-90.

względem powoduje, zdaniem W. Dutkiewicza, odmienność warunków prawidłowego stymulowania rozwoju dziecka⁹.

Przekonanie, że na ogół dzieci są aktywnymi podmiotami społeczności rodzinnej¹⁰, pozwala sądzić, że zakres udziału dzieci w pracach na rzecz rodziny zależy w pewnej części od nich samych. Osobiste motywacje, upodobania lub antypatie, świadomość korzyści lub zagrożeń czy strat, mogą wpływać na większy lub mniejszy zakres własnej aktywności na rzecz rodzinnego gospodarstwa.

Skala udziału dzieci w pracach na rzecz rodziny zależy również od zapotrzebowania rodziny oraz poszczególnych jej członków na pomoc ze strony dziecka. Potrzeba pomocy wynika ze struktury rodziny, jej warunków materialno-bytowych oraz możliwości prowadzenia gospodarstwa domowego przez osoby dorosłe, wynikające z ich wieku, charakteru pracy zawodowej, stanu zdrowia i zaradności życiowej.

Teoretyczna analiza istoty rodziny i sposobów realizacji podstawowych jej funkcji wskazuje, że udział dziecka w pracach na rzecz rodzinnego gospodarstwa domowego jest zjawiskiem naturalnym, a często wręcz koniecznym. W niniejszym opracowaniu podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie: w jakim zakresie dzieci pochodzące z rodzin wiejskich są angażowane do prac w gospodarstwie domowym oraz dlaczego niektóre spośród nich w ogóle nie podejmują prac na rzecz swojej rodziny lub czynią to w niewielkim zakresie, natomiast inne są nadmiernie obciążone tymi pracami.

METODA BADAŃ

Zjawisko angażowania dzieci do prac w gospodarstwie domowym rodziny wiejskiej oraz czynniki różnicujące jego skalę zostaną przedstawione na podstawie wyników badań przeprowadzonych wśród dzieci z rodzin wiejskich zamieszkałych w województwie lubelskim. Grupa dzieci została dobrana drogą losowania warstwowego w następującej kolejności: 1) losowanie 30 gmin tego regionu; 2) losowanie po jednej szkole z każdej gminy; 3) w wylosowanych szkołach przeprowadzono badania ankietowe wśród dzieci w wieku 12-14 lat na temat ich udziału w pracach na rzecz rodziny, a spośród nich wylosowano po dziesięć osób do badań dzienniczkowych.

W badaniach wzięło udział 1006 dzieci w wieku 12-14 lat, które wypełniły audytoryjną ankietę nt.: „Praca dzieci w gospodarstwie domowym

⁹ W. Dutkiewicz, *Dziecko wiejskie*, s. 104.

¹⁰ M. Liebel, *A will of their own: Cross-cultural Perspectives on Working Children*. Zed Books. London & New York 2004.

i rolnym". Spośród tych dzieci 255 prowadziło dzienniczki, w których rejestrowano wszystkie wykonywane prace oraz inne czynności dnia codziennego przez osiem tygodni w różnych porach roku (po dwa tygodnie w każdej porze roku).

W grupie dzieci objętych badaniami ankietowymi było nieco więcej dziewcząt (515 - 51,8%) niż chłopców (502 - 48,2%). Dzieci starszych (508) było prawie tyle samo co dzieci młodszych (498). Wszyscy badani uczniowie pochodzili z rodzin wiejskich, mieszkających na terenie województwa lubelskiego. Zdecydowana większość spośród nich (87,8%) pochodziła z rodzin posiadających własne gospodarstwo rolne. Rodzice pozostałych uczniów (12,2%) nie posiadali gospodarstwa i pracowali poza rolnictwem. Wśród rodzin posiadających własne gospodarstwo większość stanowiły takie, w których praca we własnym gospodarstwie rolnym była jedynym zajęciem członków rodziny (47,5 % ogółu). Pozostałe rodziny posiadające gospodarstwa określono jako „dwuzawodowe”, ponieważ rodzice oprócz pracy w gospodarstwie pracowali również w zawodach pozarolniczych (40,3% ogółu). Grupa uczniów, prowadzących dzienniczek pracy jest podobna pod względem cech społeczno-demograficznych do ogólnej grupy badanych, co oznacza, że respondenci do badań dzienniczkowych zostali dobrani prawidłowo.

WYNIKI BADAŃ

Dziecko wychowywane w rodzinie pręcej czy później podejmuje czynności, które można uznać za prace wykonywane na rzecz rodzinnego gospodarstwa domowego. Wykonywanie przez dzieci tych czynności posiada określone znaczenie dla funkcjonowania rodziny, a jednocześnie spełnia szereg funkcji w rozwoju dziecka. Jak twierdzi H. Pielka, w rodzinie dziecko zdobywa pierwsze wiadomości o pracy oraz pierwsze umiejętności wykonywania prostych czynności, kształtuje także nawyk utrzymywania porządku, ładu, pomagania innym oraz motywację do podejmowania prac na rzecz innych¹¹.

Z badań prowadzonych na początku lat 90. wśród dzieci w wieku przedszkolnym i młodszym wieku szkolnym wynika, że podejmują one prace w gospodarstwie domowym¹². Większość spośród nich wykonuje

¹¹ H. Pielka, *Rodzinnie uwarunkowania wychowania dziecka przez pracę*, [w:] *Wychowanie wobec wartości pracy*. Red. T. Borowska, J. Gajda. Wydawnictwo Świętego Krzyża. Opole 1994, s. 69.

¹² Z. Szamotulska, *Udział dzieci 7-9 letnich w pracach na rzecz rodziny*. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia Pedagogiczne 1996, z. 32, s. 72-76;

czynności związane z obsługą indywidualną (samoobsługą), ale znaczna ich część podejmuje również prace na rzecz całej rodziny, takie jak utrzymanie porządku w mieszkaniu, pomoc przy przygotowaniu posiłków, opieka nad zwierzętami domowymi, pomoc w pracach w ogrodzie. H. Pielka zauważa, że dziecko już w wieku przedszkolnym jest bardzo chętne do pracy, a wykonywanie zadań adekwatnych do jego możliwości kształtuje charakter, rozwija umysł i daje mu radość oraz poczucie własnej wartości i przydatności w rodzinie¹³. Autor ten zwraca uwagę na potrzebę troski ze strony rodziców, by powierzane dzieciom prace odpowiadały ich możliwościom. Przestrzeganie tej zasady jest warunkiem osiągnięcia pozytywnych rezultatów udziału dzieci w pracach domowych. Zasadne jest zatem podjęcie próby oceny skali angażowania dzieci do prac domowych w rodzinach wiejskich.

Skalę zjawiska angażowania dzieci w rodzinach wiejskich województwa lubelskiego scharakteryzowano przyjmując czterech grupy wskaźników: czas wykonywania prac domowych, rodzaj i częstość podejmowanych prac, ocena obciążenia fizycznego oraz ocena narażenia na czynniki szkodliwe.

Tabela 1

Czas wykonywania prac domowych przypadający średnio na jeden dzień w różnych porach roku

Kategorie czasu pracy	Pora roku								Ogółem w roku	
	wiosna		lato		jesień		zima			
	N	%	n	%	n	%	n	%	n	%
0 h	13	5,1	27	10,6	21	8,2	10	3,9	0	0,0
0,1 do 0,5 h	71	27,8	56	22,0	70	27,5	57	22,4	74	29,0
0,51 do 1 h	67	26,3	47	18,4	62	24,3	66	25,9	57	22,4
1,1 do 1.5 h	49	19,2	44	17,3	52	20,4	64	25,1	67	26,3
1,5 h i dłużej	55	21,6	81	31,8	50	19,6	58	22,7	57	22,4
Ogółem	255	100,0	255	100,0	255	100,0	255	100,0	255	100,0
Średni czas	$\bar{X} = 0,94$		$\bar{X} = 1,14$		$\bar{X} = 0,88$		$\bar{X} = 1,02$		$\bar{X} = 1,0$	

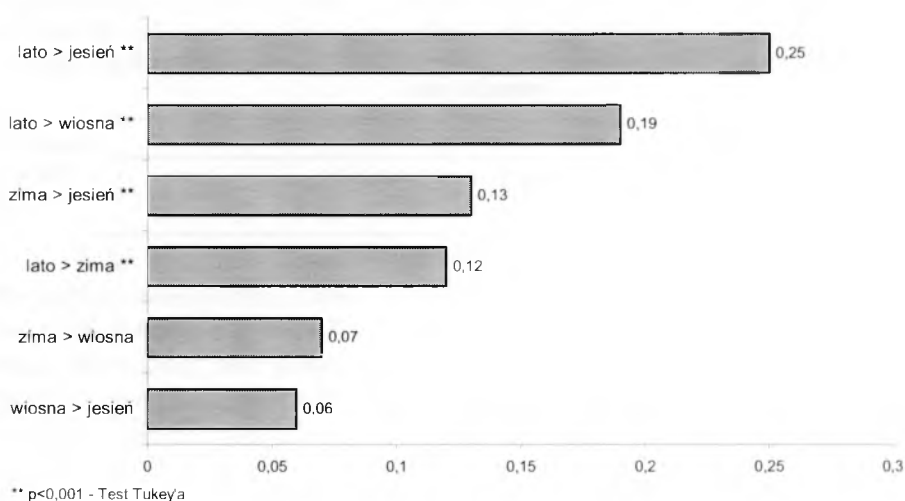
Przeprowadzone badania potwierdzają, że wykonywanie prac domowych jest stałym elementem budżetu czasu dzieci wiejskich w wieku 12-14 lat. Z danych uzyskanych na podstawie dzienniczka wynika, że w czasie prowadzenia obserwacji (56 dni w różnych porach roku) wszystkie dzieci wykonywały pewne prace w gospodarstwie domowym (tabela 1). Prawie

H. Pielka, *Rodzina dziecka przedszkolnego*. Koszalin 1993, s. 144-145; J. A. Pielkowa, *Rodzinnie uwarunkowania rozwoju i wychowania dziecka w młodszym wieku szkolnym*. Szczecin 1992, s. 90-92.

¹³ H. Pielka, *Rodzinnie uwarunkowania ...*, op. cit., s. 71.

co trzecie dziecko (29,0%) na prace te poświęcało stosunkowo mało czasu – średnio mniej niż 0,5 godziny w ciągu dnia. Przeciętny czas wykonywania prac domowych przez co drugie dziecko mieścił się w granicach od 0,5 do 1,5 godziny dziennie, a prawie co czwarte dziecko (22,4%) każdego dnia pracowało średnio dłużej niż 1,5 godziny.

W okresie prowadzenia obserwacji dzienniczkowych każde dziecko poświęciło choćby krótką chwilę na prace domowe. Jednocześnie w poszczególnych porach roku niektóre dzieci nie podejmowały prac w gospodarstwie domowym. Porą roku, w której największy odsetek dzieci nie podejmował prac domowych jest lato. W tym czasie 1/10 badanych dzieci nie brała udziału w tych pracach (tabela 1). Niewiele mniejszy odsetek badanych (8,2%) nie pomagał w pracach domowych jesienią, a najmniejszy odsetek – zimą (3,9%). Wprawdzie to latem stwierdzono największy odsetek dzieci zwolnionych z obowiązków domowych, ale jednocześnie czas wakacji szkolnych dla innych dzieci charakteryzował się dużym obciążeniem pracami domowymi. W wakacje prawie co trzecie dziecko (31,8%) na prace domowe poświęcało więcej niż 1,5 godziny dziennie.

Ryc. 1. Różnica pomiędzy średnim czasem prac wykonywanych w różnych porach roku

Na podstawie obserwacji dzienniczkowych ustalono, że średnio na każde dziecko przypada jedna godzina pracy w gospodarstwie domowym w ciągu jednego dnia (tabela 1). Statystycznie rzecz biorąc, w badanej grupie dzieci najdłużej wykonują prace domowe w okresie letnim ($\bar{x}=1,14$ h). Nieco krótszy średni czas pracy przypadał na jedno dziecko zimą (1,02 h) i wiosną (0,98 h), a najkrócej badani pomagali w pracach domowych jesienią

(0,88 h). Średni czas poświęcany przez badane dziecko na prace domowe latem jest wyraźnie dłuższy od czasu wykonywania tych prac w pozostałych porach roku, w porównaniu z: jesienią – o 0,25 h, wiosną – o 0,19 h i zimą – o 0,12 h (rycina 2). Analiza stwierdzonych różnic przy pomocy testu Tukeya HSD wykazała wysoki poziom istotności statystycznej ($p < 0,01$). Istotnie dłuższy jest również czas prac domowych wykonywanych przez dziecko zimą niż jesienią (różnica między średnimi wynosi 0,13; $p < 0,01$). Średni czas prac wykonywanych zimą i wiosną oraz wiosną i jesienią jest bardzo zbliżony (brak istotnych różnic).

Jak wynika z powyższych analiz, w okresie prowadzenia dzienniczka wszystkie dzieci podejmowały jakiegokolwiek prace na rzecz gospodarstwa domowego. Dotyczyło to zarówno dziewcząt, jak i chłopców. Dziewczeta jednak wyraźnie więcej czasu poświęcają na prace domowe niż chłopcy (tabela 2). Średni czas wykonywania tych prac przypadający na dziewczynkę ($\bar{x} = 1,36$ h) jest ponad dwukrotnie dłuższy niż przypadający na chłopca ($\bar{x} = 0,61$; różnica istotna statystycznie $\chi^2 = 89,079$; $p < 0,0001$).

Tabela 2

Czas wykonywania prac domowym przypadający średnio na jeden dzień roku wg płci i wieku badanych

Kategorie czasu pracy	Płeć dziecka*				Wiek dzieci			
	Dziewczeta		Chłopcy		Młodsze		Starsze	
	n	%	n	%	n	%	n	%
0,1 do 0,5 h	8	6,1	66	53,2	42	32,3	32	25,6
0,51 do 1 h	27	20,6	30	24,2	31	23,8	26	20,8
1,1 do 1,5 h	42	32,1	25	20,2	33	25,4	34	27,2
1,5 h i dłużej	54	41,2	3	2,4	24	18,5	33	26,4
Ogółem	131	100,0	124	100,0	130	100,0	125	100,0
Średni czas	$\bar{X} = 1,36$		$\bar{X} = 0,61$		$\bar{X} = 0,93$		$\bar{X} = 1,07$	

*1) Istotność różnic pomiędzy kategoriami czasu pracy $\chi^2 = 92,442$; $p < 0,0001$

*2) Istotność asymetryczna pomiędzy średnim czasem pracy $\chi^2 = 89,079$; $p < 0,0001$ (Test Kruskala-Wallis)

Dzieci starsze zwykle więcej pomagają rodzicom w różnych pracach niż dzieci młodsze. Tę prawidłowość potwierdzają również wyniki przeprowadzonych badań, ale występujące różnice nie są istotne statystycznie – możemy jedynie mówić o pewnej tendencji. Średni czas przypadający na dziecko w starszym wieku (1,07 h) jest niewiele wyższy niż średni czas przypadający na dziecko młodsze (0,93 h; brak istotnych różnic).

Z wypowiedzi dzieci uzyskanych na podstawie ankiety przeprowadzonej w całej grupie (1006 osób) wynika, że typowe prace na rzecz gospodar-

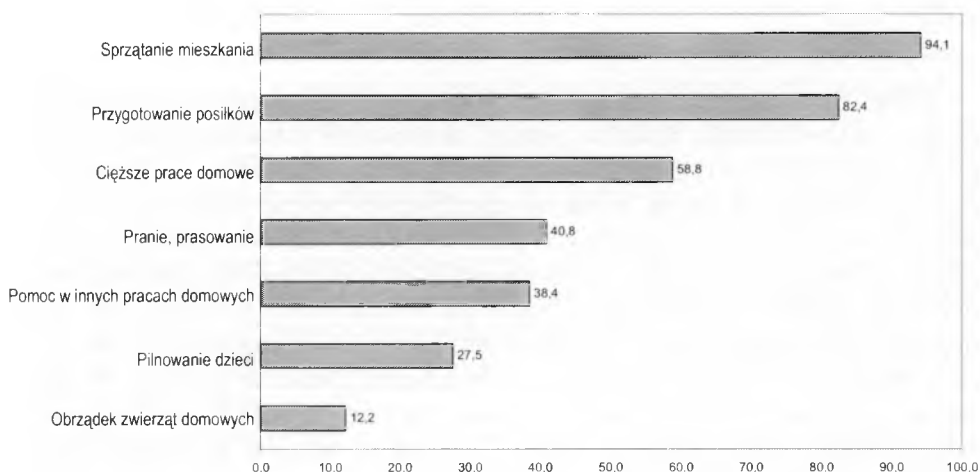
stwa domowego wykonywane były przez większość badanych. Prawie wszystkie dzieci przynajmniej od czasu do czasu sprzątały swój pokój lub miejsce do odrabiania lekcji (96,5% dzieci) oraz robiły zakupy dla domu (95,3%). Nieco mniej dzieci podejmowało się sprzątania w całym mieszkaniu (81,8%) i zmywania naczyń (73,6%). Dzieci posiadające młodsze rodzeństwo na ogół opiekowały się nim (78,9% posiadających młodsze rodzeństwo). Dość powszechnym obowiązkiem dzieci w domu jest zmywanie naczyń (ok. 75% badanych). Ponad połowa respondentów brała także udział w przygotowywaniu posiłków (57,5%), prasowaniu (57,6%) i praniu (55,5%). Co dwudzieste dziecko wykonywało również inne prace na rzecz domu, np. przynoszenie wody, węgla, drewna, palenie w piecu itp.

Przedstawiony zakres prac domowych wykonywanych przez dzieci odnosi się do ich wykonywania w ogóle, niezależnie od częstości z którą są podejmowane. Pewna część dzieci prace te wykonuje codziennie lub prawie codziennie, zatem są one dla nich stałymi obowiązkami. Charakter stałych obowiązków mają dla większości dzieci takie prace jak sprzątanie swojego pokoju lub miejsca odpoczynku czy do odrabiania lekcji (61,6%) oraz pomoc rodzicom w opiece nad młodszym rodzeństwem (58,8%). Stałym obowiązkiem co trzeciego dziecka było robienie zakupów dla rodziny (37,5%) oraz zmywanie naczyń (35,6%), a co piąte dziecko codziennie lub prawie codziennie sprzątało całe mieszkanie oraz przygotowywało posiłki. Są również i takie dzieci, dla których stałym zajęciem było prasowanie (10,7%) i pranie (5,9%).

Obserwacje dzienniczkowe ujawniły, że dzieci wykonywały pewne specyficzne prace, których nie uwzględniły badania ankietowe, a które wymagają od dziecka dużego wysiłku oraz czasem są dla niego niebezpieczne. Wśród takich prac należy wymienić: mycie podłogi, drzwi, okien; przyniesienie ziemiaków, węgla, drewna, wody; trzepanie dywanów, koców; palenie w piecu; malowanie mieszkania; sprzątanie garażu. Dość częstym obowiązkiem dzieci, którego nie uwzględniły badania ankietowe jest również sprawowanie opieki nad zwierzętami domowymi. Czynności z tym związane na ogół nie są ciężkie fizycznie i niebezpieczne, wręcz przeciwnie, najczęściej podejmowane są z własnej inicjatywy dziecka, a wynikają z jego zainteresowań, z miłości do zwierząt i często sprawiają dzieciom dużo przyjemności, choć jednocześnie wiążą się z określonymi obowiązkami.

Tak bardzo zróżnicowane czynności podejmowane przez badane dzieci biorące udział w badaniu dzienniczkowym pogrupowano w siedem ogólnych kategorii i dla każdego dziecka ustalono liczbę dni, w których podejmowało poszczególne typy prac domowych. Zajęciem podejmowanym w okresie obserwacji dzienniczkowych przez największą liczbę dzieci było sprzątanie mieszkania (rycina 2). Prace porządkowe przynajmniej jeden

dzień w okresie dzienniczkowym podejmowały prawie wszystkie dzieci (94,1%). Niewiele mniejsza część badanych brała udział w przygotowywaniu posiłków (82,4%). Większości dzieci (58,8%) zdarzało się wykonywać przynajmniej jedną z ciężkich prac domowych, takich jak: mycie podłogi, drzwi, okien; przynoszenie ziemniaków, węgla, drewna, wody; trzepanie dywanów, koców; palenie w piecu; malowanie mieszkania; sprzątanie garażu.

Ryc. 2. Odsetek dzieci wykonujących różne prace domowe przynajmniej jeden raz w okresie obserwacji dzienniczkowych

Stosunkowo duża część dzieci zajmowała się praniem lub prasowaniem (40,8%), pomagała rodzicom w innych pracach domowych (38,4%) oraz opiekowała się innymi dziećmi w rodzinie (27,5%). Najmniej dzieci podejmowało się opieki nad zwierzętami (12,2%).

Na podstawie obserwacji dzienniczkowych określono stopień zaangażowania dziecka w prace domowe. W tym celu zsumowano wszystkie prace, które dzieci wykonały w okresie prowadzenia dzienniczka. Suma wykonanych przez dziecko prac w ciągu 56 dni objętych badaniami wyznaczała pozycję dziecka na czterostopniowej skali oceny stopnia zaangażowania: 1) bardzo małe zaangażowanie (do 14 prac w czasie 56 dni obserwacji dzienniczkowych); 2) raczej małe zaangażowanie (od 15 do 28 prac); 3) raczej duże zaangażowanie (od 29 do 56 prac); 4) bardzo duże zaangażowanie (57 i więcej prac).

Tabela 3

Ocena zaangażowania do prac domowych a płeć badanych na podstawie danych dzienniczkowych

Zaangażowanie do prac domowych	Dziewczęta		Chłopcy		Razem	
	N	%	N	%	N	%
Małe	3	2,3	60	48,4	63	24,7
Raczej małe	13	9,9	30	24,2	43	16,9
Raczej duże	36	27,5	26	21,0	62	24,3
Duże	79	60,3	8	6,5	87	34,1
Ogółem	131	100,0	124	100,0	255	100,0

$$\chi^2=117,744; p<0,0001$$

Dane dzienniczkowe pozwalają bardziej obiektywnie i precyzyjnie określić zakres udziału dzieci w pracach domowych, ponieważ ocena zaangażowania dzieci do tych prac oparta jest na podstawie liczby wykonanych prac w określonym czasie, a nie na szacunkowej ocenie częstotliwości ich podejmowania. Suma wykonanych prac w okresie dzienniczkowym wskazuje, że zaangażowanie do prac domowych co czwartego dziecka jest bardzo małe (tabela 3). Dzieci te w ogóle nie wykonywały tych prac lub podejmowały je najwyżej co czwarty dzień. Stosunkowo mały udział w pracach domowych dotyczy prawie 1/5 badanych. Dzieci te w ciągu 56 dni wykonywały od 15 do 28 prac, co oznacza, że średnio wykonywali nie więcej niż jedną pracę co drugi dzień. Co czwarte dziecko ma raczej duży udział w pracach domowych, ponieważ codziennie lub prawie codziennie podejmuje pewne obowiązki w domu. Bardzo duży udział w pracach domowych ma co trzecie dziecko, bowiem w każdym dniu wykonywało więcej niż jedną pracę. Niektóre spośród nich (9 osób - 3,1%) wykonywały średnio więcej niż dwie prace w ciągu dnia.

Dziewczęta w zdecydowanie większym zakresie brały udział w pracach domowych niż chłopcy. Różnice te są najbardziej wyraźne w skrajnych ocenach ich zaangażowania. Bardzo mały udział w pracach domowych przejawiała prawie połowa chłopców, natomiast grupa dziewcząt o takim zaangażowaniu jest dwadzieścia razy mniejsza (2,3%). Proporcje są odwrotne wśród dzieci obciążonych pracami domowymi w dużym zakresie. Takie zaangażowanie charakteryzuje prawie dziesięciokrotnie większy odsetek dziewcząt niż chłopców (odpowiednio: 60,3% i 6,5%). Do prac domowych w podobnym zakresie angażowane są dzieci w różnym wieku. Nie stwierdzono istotnych różnic w zaangażowaniu dzieci w wieku 11-12 lat i 13-14 lat.

Ciężkość wykonywanych przez dzieci prac w gospodarstwie domowym oceniono głównie na podstawie danych dzienniczkowych. W trakcie obserwacji prowadzonych w różnych porach roku (po 14 dni w każdej porze)

dzieci podejmowały bardzo różne czynności w ramach gospodarstwa domowego. Obciążenie fizyczne tymi pracami oceniono za pomocą dwóch metod: 1) oceny ciężkości dokonanej przez dziecko wykonujące daną pracę; 2) oceny ciężkości wykonywanych przez dzieci prac dokonanej przez sędziów kompetentnych.

Pierwszy sposób oceny ciężkości oparty jest na subiektywnych odczuciach dzieci wykonujących konkretne prace. Dziecko po wykonaniu określonej pracy wpisywało ją do dzienniczka i oceniało jej ciężkość na trzystopniowej skali ocen: 1) praca lekka, 2) średnio ciężka, 3) ciężka.

Ciężkość poszczególnych prac domowych wykonywanych przez dzieci została ponadto niezależnie oceniona przez sześciu specjalistów zajmujących się badaniem obciążeń fizycznych pracami (wśród nich: pracownicy IMW, Państwowej Inspekcji Pracy, KRUS, Akademii Rolniczej we Wrocławiu). Każdą z prac oceniono na dziesięciostopniowej skali ocen, gdzie 1 oznacza bardzo małe obciążenie, a 10 – bardzo duże obciążenie. W ten sposób zebrano 6 adekwatnych zestawów ocen, które wykorzystano do konstrukcji jednego zoptymalizowanego statystycznie zestawu ocen. Ogólną ocenę sędziów uzyskano, obliczając wartość średnią ważoną z ocen poszczególnych ekspertów. Oceny sędziów dokonane na dziesięciostopniowej skali przekształcono na oceny w skali trzystopniowej, tak by były one porównywalne z ocenami dzieci.

W okresie obserwacji dzienniczkowych badane dzieci wykonały w sumie 23 448 czynności i oceniły ich ciężkość. Zdecydowana większość podejmowanych czynności zastała oceniona jako prace lekkie (72,5%). Co czwarta wykonana praca oceniona była jako średnio ciężka, a tylko 3,5% prac oceniono jako prace ciężkie. Średnie ocen dla poszczególnych prac wskazują, że prace domowe oceniane były przez większość dzieci jako prace lekkie. Średnia ocen tych prac na trzystopniowej skali kształtowała się od 1,10 do 1,43 (tabela 4.). Prace najlżejsze w ocenie dzieci to opieka nad zwierzętami domowymi, przygotowanie posiłków, pomoc w pracach domowych i sprzątanie mieszkania. Do nieco cięższych prac w gospodarstwie domowym dzieci zaliczały pilnowanie dzieci oraz pranie lub prasowanie. Najbardziej obciążają badanych prace określone przez nich jako ciężkie prace domowe, a wśród nich zmywanie podłóg, mycie okien, trzepanie dywanów. Średnia wartość obciążenia tymi pracami ($\bar{x}=1,43$) jest znacznie niższa od wartości 2 oznaczającej pracę średnio ciężką.

Ciężkość niektórych prac domowych odmiennie jest oceniana przez dzieci i przez ekspertów. Średnie oceny prac domowych dokonane przez ekspertów są na ogół niższe niż dokonane przez dzieci co oznacza, że eksperci częściej niż dzieci, prace domowe określali jako prace lekkie (tabela 4). Ocena ciężkości tylko jednego typu prac (cięższe prace domowe – zmywa-

nie podłóg, mycie okien, trzepanie dywanów) dokonana przez ekspertów okazała się być wyższa ($\bar{x}=1,61$) niż ocena dokonana przez dzieci ($\bar{x}=1,43$), ale różnice nie są istotne statystycznie.

Tabela 4

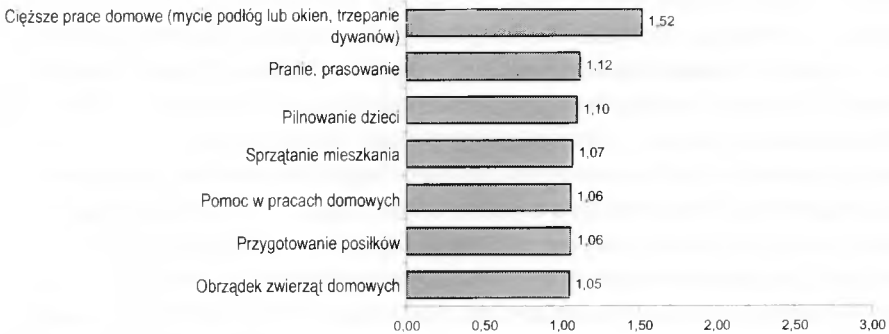
Ocena ciężkości prac domowych wykonanych przez dzieci w okresie obserwacji dzienniczkowych

Rodzaj prac domowych	Średnia ocena wg dzieci	Średnia ocena wg sędziów
Przygotowanie posiłków	1,10	1,01
Obrządek zwierząt domowych	1,10	1,00
Pomoc w pracach domowych	1,12	1,00
Sprzątanie mieszkania	1,13	1,01
Pilnowanie dzieci	1,19	1,00
Pranie, prasowanie	1,23	1,01
Cięższe prace domowe (mycie podłóg, okien, trzepanie dywanów)	1,43	1,61

Dostrzegając potrzebę generalnej oceny obciążenia dzieci pracą, konieczne też stało się opracowanie ogólnego wskaźnika ciężkości poszczególnych prac. W tym celu ocenę dziecka i ocenę ekspertów dotyczące konkretnej pracy uśredniono, uzyskując przeciętną ocenę ciężkości tej pracy. Te przeliczenia zastosowano do wszystkich prac wykonywanych przez dzieci, uzyskując uśrednione wskaźniki ciężkości poszczególnych prac, których wartości mieszczą się na skali od 1 do 3, gdzie 1 oznacza pracę lekką, a 3 pracę ciężką. Z ocen tych wynika, że prawie wszystkie prace domowe ocenione zostały jako prace lekkie. Pracami najlżejszymi okazały się prace przy obrządku zwierząt domowych, przygotowaniu posiłków, pomocy w pracach domowych oraz sprzątaniu mieszkania (rycina 3). Jedynie wskaźnik ciężkości takich prac, jak zmywanie podłóg, mycie okien (cięższe prace domowe), przekroczył wartość 1,5, co oznacza, że prace takie należy ocenić jako średnio ciężkie. Wyraźnie wyższe są analogiczne wskaźniki ciężkości prac rolnych. Wartość wskaźnika wszystkich prac w gospodarstwie rolnym jest wyższa niż 1,5 (od 1,71 do 2,34). Zatem prace wykonywane w gospodarstwie domowym należy uznać za prace wyraźnie lżejsze niż prace wykonywane w gospodarstwie rolnym.

Uzyskane dane pozwoliły na obliczenie wskaźnika obciążenia pracami domowymi dla każdego badanego dziecka. Wskaźnik ten uwzględnia liczbę wykonanych prac oraz ocenę obciążenia każdą wykonaną pracą (ocena dziecka i sędziów). Otrzymanej w ten sposób wartości liczbowej wskaźnika dla każdego dziecka przypisano jedną z kategorii obciążenia pracami domowymi w okresie prowadzenia dzienniczka prac: 1) bardzo małe obciąże-

nie; 2) małe obciążenie; 3) duże obciążenie; 4) bardzo duże obciążenie. Uzyskane dane wskazują, że obciążenie pracami domowymi większości badanych dzieci należy ocenić jako małe (45,6%) lub bardzo małe (16,5%). Obciążenie pracami domowymi co czwartego dziecka (26,7%) oceniono jako duże, a co jedenastego (9,0%) – jako bardzo duże.

Ryc. 3. Wskaźnik ciężkości prac domowych (uwzględniający oceny dzieci i ekspertów)

Tabela 5

Wskaźnik obciążenia dzieci pracami domowymi przypadającego na jeden tydzień obserwacji dzienniczkowych a płeć i wiek badanych

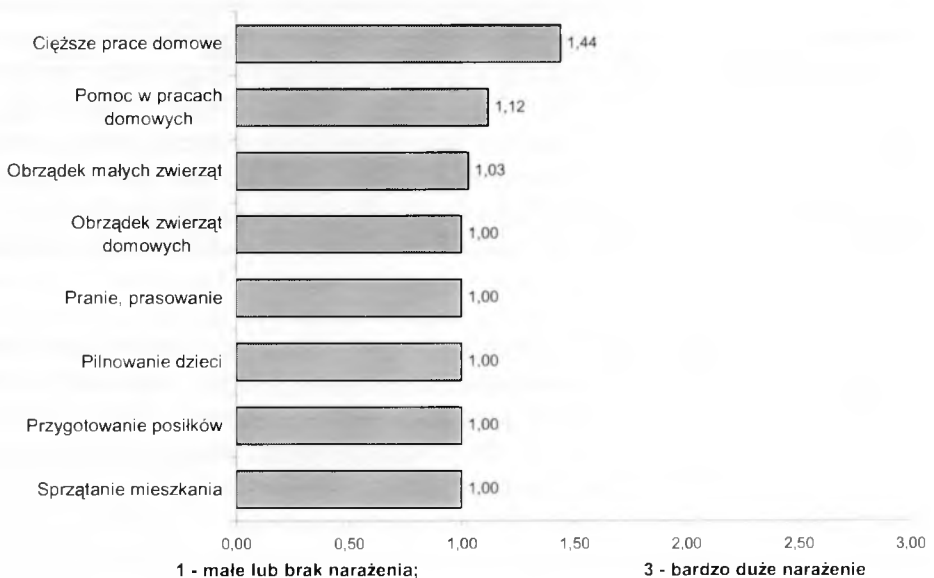
Wskaźnik obciążenia na jeden tydzień	Płeć dzieci*				Wiek dzieci			
	dziewczęta		chłopcy		młodszy		starszy	
	n	%	N	N	%	%	N	%
Bardzo małe	2	1,5	40	32,3	23	17,7	19	15,2
Małe	46	35,1	76	61,3	65	50,0	57	45,6
Duże	61	46,6	7	5,6	29	22,3	39	31,2
Bardzo duże	22	16,8	1	0,8	13	10,0	10	8,0
Ogółem	131	100,0	124	255	130	100,0	125	100,0

* $\chi^2=103,700p<0,001$

Obciążenie pracami domowymi badanych dzieci było bardzo podobne w grupie dzieci młodszych i starszych, natomiast istotnie różne ($p<0,001$) w grupie dziewcząt i chłopców (tabela 5). Niemal wszyscy chłopcy w niewielkim stopniu byli zaangażowani do prac domowych, tak że ich obciążenie tymi pracami określono jako bardzo małe i małe (93,6%). Tylko 6,4% chłopców było w dużym lub bardzo dużym stopniu obciążone pracami domowymi. Tak duże obciążenie pracami domowymi dotyczy dziesięciokrotnie większego odsetka dziewcząt (63,4%). Tylko dwie dziewczynki (1,5%) i około 1/3 badanych chłopców (32,3%) było w minimalnym stopniu obciążonych pracami w gospodarstwie domowym.

Eksperti, którzy dokonali oceny ciężkości prac domowych wykonanych przez dzieci w okresie dzienniczkowym ocenili również stopień narażenia dzieci na wypadki i czynniki szkodzące zdrowiu na dziesięciostopniowej skali, gdzie 1 oznaczał brak narażenia, a 10 bardzo duże narażenie (metodyka oceny analogiczna do oceny ciężkości wykonywanych prac).

Na podstawie ocen ekspertów wyznaczono skalę ocen narażenia zdrowia dziecka wynikającego z wykonywania konkretnej pracy. Skala ta ma rozkład normalny i została wykorzystana w dalszych analizach. Korelacja Pearsona skali narażenia zdrowia z jej odpowiednikiem konstruowanym za pomocą wartości średnich była wysoka (dodatnia) i wyniosła 0,993. Dziesięciostopniową skalę ocen przekształcono w trzystopniową, gdzie 1 - oznacza bardzo małe narażenie lub jego brak, 2 - średnie narażenie, 3 - duże narażenie. Eksperti byli zgodni co do tego, że większość prac domowych to prace bezpieczne, przy których dziecko w bardzo małym stopniu jest narażone na niebezpieczeństwa lub w ogóle nie występują zagrożenia zdrowotne przy wykonywaniu tych prac (prace, które otrzymały wartość 1 - ryc. 4). Z opinii ekspertów wynika, że pewnym, choć niewielkim zagrożeniem dla zdrowia dzieci są takie prace, jak: mycie podłóg, okien oraz trzepanie dywanów, określone jako cięższe prace domowe. Wartość wskaźnika narażenia jest stosunkowo niewielka - $x=1,44$.

Ryc. 4. Ocena narażenia na czynniki szkodliwe ze strony prac domowych

Ocena narażenia dziecka na czynniki szkodliwe dokonana przez ekspertów odnosi się do zagrożeń jakie występują w środowisku konkretnej pracy. Narażenie konkretnej osoby na szkodliwe czynniki występujące przy wykonywaniu tej pracy zależy między innymi od częstości i sposobu jej wykonywania. Wiadomo, że pewna część prac, zwłaszcza rolnych wykonywana jest tylko w określonych porach roku, w krótkim czasie (np. prace żniwne, wykopki). Inne z kolei wykonywane są systematycznie w ciągu całego roku (obrządek zwierząt). Zatem przy niektórych pracach narażenie na czynniki szkodliwe jest intensywne, ale krótkotrwałe, przy innych – mniejsze ale systematyczne. Wykorzystując wyniki obserwacji dzienniczkowych, podjęto próbę oceny ogólnego narażenia na niebezpieczeństwa zagrażające dzieciom wykonującym prace domowe, która uwzględnia liczbę wykonanych prac i poziom narażenia na czynniki szkodliwe każdej pracy. Każdą wykonaną przez dziecko pracę w okresie obserwacji dzienniczkowych pomnożono przez ocenę ciężkości tej pracy, a następnie iloczyny zsumowano. Uzyskaną liczbę podzielono przez 8, uzyskując wskaźnik narażenia przypadający na jeden tydzień (7 dni to $1/8$ z 56).

Wartość w ten sposób obliczonego wskaźnika narażenia na szkodliwe czynniki przy pracach domowych waha się u poszczególnych dzieci od 0 do 19,25. Wartość „0” wskaźnika określa zupełny brak narażenia w pracach domowych, a wartość maksymalna określa największe tygodniowe narażenie. Ta skala ilorazowa została podzielona na skalę przedziałową wg następujących kryteriów: 1) bardzo małe narażenie – 0 do 1; 2) małe narażenie – 1,01 do 6; 3) duże narażenie – 6,01 do 12; 4) bardzo duże narażenie – 12,01 lub więcej.

Uzyskane dane pozwalają stwierdzić, że ogólne narażenie na czynniki szkodliwe w związku z wykonywaniem przez dzieci prac w gospodarstwie domowych (w czasie prowadzenia obserwacji dzienniczkowych) było dla większości dzieci (58,4%) małe lub bardzo małe (tabela 6). Prawie co trzecie dziecko było w znacznym zakresie narażone na czynniki szkodliwe, a narażenie co dziesiątego oceniono jako bardzo duże.

Należy przyznać, że wskaźnik narażenia dla prac domowych ($x=5,68$) jest stosunkowo wysoki. Przyczyną uzyskania takiego rezultatu jest duża systematyczność wykonywanych prac domowych. Częste podejmowanie prac w gospodarstwie domowym spowodowało, że narażenie 41,6% badanych dzieci oceniono jako bardzo duże lub duże (tabela 6).

Z przeprowadzonych analiz wynika, że dziewczęta bardziej niż chłopcy są narażone na niebezpieczeństwa ze strony prac domowych (tabela 5). Prawie 3/4 dziewcząt w dużym lub bardzo dużym stopniu narażonych jest na negatywne oddziaływanie prac domowych. Podobny poziom narażenia dotyczy tylko co dziesiątego chłopca (9,7%). Większości chłopców (61,3%)

prace domowe zagrażają w małym zakresie, a prawie 1/3 spośród nich w ogóle nie zagrażają. Tylko dwie dziewczynki w niewielkim zakresie biorą udział w pracach domowych i są to prace bezpieczne. Dlatego uznano, że w tej sytuacji nie występują zagrożenia zdrowotne. Wysoką istotność różnic w narażeniu dziewcząt i chłopców na czynniki szkodliwe pochodzące ze środowiska prac domowych ($\chi^2_{109,730} = p < 0,0001$) potwierdza również wartość średnia wskaźnika narażenia, przypadająca na jedną dziewczynkę i jednego chłopca. Wskaźnik ten jest trzykrotnie wyższy dla grupy dziewcząt w porównaniu z grupą chłopców (odpowiednio: 8,43 i 2,77).

Tabela 6

Wskaźnik narażenia dzieci na szkodliwe oddziaływanie środowiska prac domowych w ciągu jednego tygodnia na podstawie ocen sędziów a płć badanych dzieci

Wskaźnik narażenia	dziewczeta		chłopcy		Razem	
	n	%	N	%	N	%
Brak zagrożenia (do 1)	2	1,5	36	29,0	38	14,9
Małe (1,1 do 6)	35	26,7	76	61,3	111	43,5
Duże (6.1 do 12)	68	51,9	11	8,9	79	31,0
Bardzo duże (12.1 i więcej)	26	19,8	1	0,8	27	10,6
Ogółem	131	100,0	124	100,0	255	100,0
Średnia wartość wskaźnika na jedno dziecko	$\bar{X} = 8,43$		$\bar{X} = 2,77$		$\bar{X} = 5,68$	

$\chi^2_{109,730} = p < 0,0001$

PODSUMOWANIE

Podjęta próba oceny obciążenia dzieci pracami na rzecz gospodarstwa domowego wskazuje, że prace te są stałym elementem budżetu czasu większości dzieci z rodzin wiejskich. Mimo że przeciętny czas wykonywania prac domowych w ciągu dnia, przypadający na jedno dziecko nie jest zbyt długi (około 1 godziny), to jednak znacząca część dzieci (22,4%) na prace domowe przeznaczają więcej niż 1,5 godziny. Wykonywanie prac domowych dla większości badanych dzieci jest stałym ich obowiązkiem, to jest czynnością wykonywaną codziennie lub prawie codziennie. Stałym obowiązkiem dziecka jest najczęściej sprzątanie swojego pokoju lub miejsca do odrabiania lekcji oraz pomoc w opiece nad młodszym rodzeństwem.

Oprócz prac lekkich, nie wymagających dużego wysiłku fizycznego, badane dzieci wykonywały również cięższe prace domowe, takie jak: mycie podłogi, drzwi lub okien, przynoszenie ziemniaków, drewna, węgla, wody;

malowanie mieszkania czy sprząatanie garażu. Cięższe prace domowe stanowiły stosunkowo niewielki odsetek z ogółu podejmowanych przez dzieci prac w gospodarstwie domowym. Zdecydowana większość czynności wykonanych przez dzieci w okresie obserwacji dzienniczkowych została oceniona jako prace lekkie. Tylko 3,5% ogółu wykonanych prac oceniono jako prace ciężkie.

Prace wykonywane przez dzieci w gospodarstwie domowym są wyraźnie lżejsze niż prace wykonywane przez te same dzieci w gospodarstwie rolnym, jednak duża systematyczność wykonywania prac domowych sprawia, że pewna część dzieci może również odczuwać zmęczenie z powodu ich wykonywania. Oceniono, że około 1/3 badanych dzieci była w dość dużym zakresie obciążona pracami domowymi. Podobna część respondentów była również narażona na szkodliwe oddziaływanie prac wykonywanych na rzecz domu rodzinnego.

Przeprowadzona analiza nie wykazała istotnych statystycznie różnic w zakresie angażowania do prac na rzecz gospodarstwa domowego dzieci w młodszym i starszym wieku, natomiast istotne różnice stwierdzono w podgrupach dziewcząt i chłopców. Dziewczęta znacznie więcej czasu poświęcają na prace domowe niż chłopcy. Prace domowe są dla większości dziewcząt stałym ich obowiązkiem, gdy w grupie chłopców taki zakres obowiązków domowych zdarza się dość rzadko. Obciążenie pracami domowymi w okresie obserwacji dzienniczkowych było istotnie większe wśród dziewcząt niż wśród chłopców, a także dziewczęta były znacznie bardziej niż chłopcy narażone na szkodliwe oddziaływanie prac domowych.

Biorąc pod uwagę uzyskane wyniki, należy przyznać, że w większości rodzin wiejskich powierza się swoim dzieciom prace w gospodarstwie domowym dostosowane do ich możliwości psychofizycznych. Wykonywanie tych prac zapewne wspomaga sprawne funkcjonowanie rodziny, ale równocześnie buduje więzi rodzinne, kształtuje pozytywne cechy charakteru i osobowości dzieci oraz przygotowuje je do pełnienia ról rodzinnych w dorosłym życiu.

Niepokoić może stosunkowo duże obciążenie pracami domowymi znaczącej części dziewcząt. Należy przypuszczać, że przeznaczanie dużej ilości czasu na raczej lekkie prace domowe może powodować przemęczenie i negatywnie wpływać na samopoczucie, a nawet na stan zdrowia czy edukację tych dziewcząt. Wskazane zatem byłoby zbadanie związku pomiędzy wybranymi wskaźnikami stanu zdrowia, rozwoju fizycznego, osiągnięć szkolnych dziewcząt a zakresem ich udziału w pracach na rzecz gospodarstwa domowego.

LITERATURA

- Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*. UJ, Kraków 2002
- Bacher J., *Aktywność dzieci i ich samopoczucie*, [w:] *Kultura dnia codziennego i świątecznego w rodzinie*. Red. L. Dyczewski, D. Wadowski. RW KUL, Lublin 1998
- Borowska T., Gajda J. (red.), *Wychowanie wobec wartości pracy*, Wydawnictwo Świętego Krzyża, Opole 1994
- Cęcełek G., *Przedmiot zainteresowań i problematyka pedagogiki pracy*, [w:] *Psychospołeczne i pedagogiczne uwarunkowania pracy*, red. M. Czapka. Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji, Bytom 2005
- Czapka M. (red.), *Psychospołeczne i pedagogiczne uwarunkowania pracy*, Wyższa Szkoła Ekonomii i Administracji, Bytom 2005
- Dutkiewicz W., *Dziecko wiejskie*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Kielce 1990
- Dyczewski L., *Rodzina, społeczeństwo, państwo*. TW KUL, Lublin 1994
- Kawula S., *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*, Olsztyn 1990
- Kawula S., *Kierunki strategii wychowania we współczesnej szkole*. „Wychowanie na co dzień” 1996 nr 7/8
- Kutiak K., *Rodzinne wartości wychowawcze podkarpackiej wsi*, Olsztyn 2000
- Liebel M., *A will of their own: Cross-cultural Perspectives on Working Children*. Zed Books. London & New York 2004
- Parsons T., *Struktura społeczna a osobowość*. PIW, Warszawa 1968
- Pielka H., *Rodzina dziecka przedszkolnego*, Koszalin 1993
- Pielka H., *Rodzinne uwarunkowania wychowania dziecka przez pracę*, [w:] *Wychowanie wobec wartości pracy*. Red. T. Borowska, J. Gajda. Wydawnictwo Świętego Krzyża. Opole 1994
- Pielkova J.A., *Rodzinne uwarunkowania rozwoju i wychowania dziecka w młodszym wieku szkolnym*. Szczecin 1992
- Szamotołska Z., *Udział dzieci 7-9-letnich w pracach na rzecz rodziny*. „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej”. Studia Pedagogiczne, WSP Bydgoszcz 1996

HOUSEWORK LOAD IN CHILDREN IN RURAL FAMILIES

Summary

The article aims at measuring the load of housework in children. This type of work is a permanent slot in the timetable of the majority of children in rural families. For the majority of examined children housework is a regular duty, done on daily or near-daily basis.

The analysis shows no statistically significant difference between younger and older children in terms of their partaking in housework, while significant difference is found between the subgroups formed by boys and girls. Children are given housework in the majority of rural families. This helps the family to function efficiently; it helps to strengthen family ties, form positive features of children's personality, and prepare them to perform family roles in their adult life.